

stvena spoznaja o ljudskoj povijesti prešla granice rezervata naše struke. Zato bih rekla da su prijevodi Korčulanskog, Splitskog i Šibenskog statuta velik kulturni događaj za našu sredinu.

Zdenka Janeković-Römer

MIROSLAV PERA, POLJICKI STATUT, Split 1988, 625 str. + karta

Zahvaljujući *Splitskom književnom krugu* ponovno je objavljen Poljički statut, jedan od najvažnijih izvora za hrvatsku pravnu, ali i društvenu povijest. Iako je na hrvatskom objavljen već dva puta (učinili su to M. Mesić u *Arhivu za povjestnicu jugoslavensku* V, 1959. i V. Jagić u *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* 4, 1890), bio je teško dostupan, te je novo izdanje svakako dobrodošlo. Uz dosadašnja izdanja na njemačkom, ruskom i engleskom, ovo je, dakle, već šesto objelodanjivanje statuta (A. Pavich, T. Matić und M. Rešetar, *Statut der Poljica*, Wien 1912; B. D. Grekov, *Polica*, Moskva 1951; E. Pivčević, A. Ferguson, J. H. Farrar and P. Bowden, *The Statute of Poljica from 1440*, *British-croatian Review* 11/12, 1977).

Uza sam tekst statuta, što ga je sa starog hrvatskog na suvremeni preveo Zvonimir Junković, objavljena je opširna studija M. Pere. Podijeljena je u četiri poglavlja: Povijest Poljica (31—112), Poljičko društvo (113—215), Poljičko pravo (227—383) i Postanak, karakteristike, tekst i prijevod Poljičkog statuta (385—412). Tekst Statuta nalazi se na stranicama 413—531, a komentar uz tekst i prijevod na stranicama 533—554. Na kraju slijede bibliografija, indeks i sažeci na engleskom i ruskom.

M. Pera, očito pod utjecajem vlastite struke, pretežnu pažnju posvećuje pravnim aspektima Statuta. Kako pravnu analizu može izraditi samo stručnjak, ne bismo ulazili u ocjenu tog dijela Perina rada. No, kada piše o poljičkoj povijesti i društvu, tada iznosi mnogo toga čemu u jednom doista znanstvenom radu ne bi trebalo biti mjesta.

Tako bez ikakvih oslonca u izvorima pretpostavlja da je Borna držao i Klis, a da je hrvatski knez (koji?) imao svoj dvor u Strožancu uz rječicu Zrnovicu. Dapače, za taj dvor (curtis) koristi se terminom *zamak* (38), pokazujući time malo osjećaja za stručno nazivlje. Ni o kakvim zamkovima u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj nije moglo biti riječi, oni su pojava kasnijeg vremena. *Curtis* označava središte imanja, ili samo imanje, dakle nije u vezi s bilo kakvom fortifikacijskom funkcijom.

Obrazlažući način na koji su se hrvatski knezovi uzdržavali, seleći od jednog posjeda do drugoga, poziva se na sličan primjer varjaških knezova (141). Nije jasno zašto je odabrao baš njih, kada su se svi evropski vladari (i ne samo oni) prehranjivali na isti način, jer je drugačije bilo nemoguće organizirati opskrbu.

Zapravo sasvim nepotrebno, autor u tumačenju poljičke povijesti polazi od doseljenja Hrvata, pozivajući se pri tumačenju dvostruke seobe na Sišća, čime je zanemario svu kasniju literaturu (139). Po njegovu sudu, Hrvati, koji su se doselili odvojeno od Slavna i stvorili plemićki sloj, bili su sesilni, jer su posjedovali plemenščinu. Po tome su se razlikovali od nomadskih Skita, čije se ime izvodi od glagola skitati (149). Ovdje je ne samo etimologija nesigurna, a zaključak o sesilnim Hrvatima promašen, nego je ponovno nerazumljiva i neutemeljena usporedba Hrvata sa Skitima. Autor očito bira primjere nasumce, bez sistema,

što se može objasniti samo nepoznavanjem historiografske metode i historiografije uopće.

Za Poljičane smatra da su pokršteni jamačno odmah nakon doseljenja (217). Iako takvo mišljenje nije navedeno nigdje u relevantnoj literaturi, niti mu možemo naći potkrepe u izvorima. Pera se, istina, poziva na Tomu Arhidakona i njegovu vijest o tome da su Splićani ubrzo počeli sklapati brakove sa susjednim Slavenima, ali to nipošto ne mora značiti (ako je uopće točno), da je mislio baš na Poljičane. Napokon, antroponomastička analiza Supetarskog kartulara potvrdila je upravo suprotno: da je kršćanstvo sporo prodiralo u područje Mosora (vidi V. Novak — P. Skok, *Supetarski kartular*, Zagreb 1952).

Iako je utvrdio da su Šišić, Klaić i Barada opravdano sumnjali u istinitost legende o doseljenju didića u Poljicu (155), ipak prihvaća takvo tumačenje koje dolazak starijeg plemstva povezuje s građanskim ratom u Hrvatskoj u vrijeme kneza Miroslava i bana Pribine. Tu tezu čak i razrađuje, objašnjavajući da didići porijeklo vuku iz Uskoplja, Luke i Plive, gdje su činili stražu kneza Miroslava (156). Za takvo, sasvim neznanstveno tumačenje, poziva se na usmenu tradiciju za koju, nažalost, ne navodi kada je i gdje prvi put zabilježena. Ide i tako daleko da raspravlja o državnom ustrojstvu Hrvatske sredinom 10. stoljeća, tvrdeći da je bila dioni regnum u kojemu je Miroslav vladao Bosnom, a Mihajlo Krešimir iz Klisa Hrvatskom (173). Sve je još više zakomplicirao, dovodeći Mihajla Krešimira nakon pobjede nad Pribinom i smrti svog djeda (?) na vlast i u Bijelu Hrvatsku (175). Prema svemu sudeći, izgleda da ne razlikuje čak ni pojedine historijske geografske pojmove, jer je Bijela Hrvatska (slijedimo li Popa Dukljanina) identična s Hrvatskom kojoj je jedno od središta bio Klis.

Umećući u ovakvo izlaganje anakrone pojmove, proglašava ranosrednjovjekovnu Hrvatsku »saveznom državom župa« (180), unutar koje je Poljička župa, osnovana 1015. (?), postala »samostalna konfederativna jedinica« (183).

U odnos Poljica prema hrvatskim vladarima i, kasnije, banovima unosi odavno zastarjeli duh nacionalnog romantizma. Po njemu su Poljičani uvijek rodoljubno podržavali domaće vlasti, a odbijali tuđinske. Tako, npr., piše: »Bribirci su za poljičke didiće narodni vođe... Ugarski kraljevi... temelje svoju vlast isključivo na sili. Bribirski knezovi i banovi (Šubići), pak, temelje svoju vlast (barem što se tiče poljičkih didića) isključivo na svojem autoritetu« (396).

Pera očito nije shvatio da kategorije poput rodoljublja i osjećaja nacionalne pripadnosti nisu u srednjem vijeku djelovale jednako kao danas, iako bi bila greška potpuno ih negirati. U sličnu kategoriju iskrivljenih shvaćanja možemo svrstati i tvrdnju da je Tvrtko htio obnoviti državnu individualnost kraljevina Hrvatske i Dalmacije (47). Zbog čega bi bosanski vladar, s vlastitom državnom bosanskom tradicijom, težio emancipaciji susjednih kraljevina koje je želio (a dijelom i uspio) uklopiti u okvire svoje vlasti? Čime bi se takva mogućnost mogla dokazati?

Slično je i s tvrdnjom da su Poljičani, koristeći se nevoljama u kojima se našao Bela IV zbog provale Tatara, uz pomoć Splićana, humskog kneza i bosanskog bana Mateja Ninoslava, pokušali obnoviti hrvatsko »narodno kraljevstvo« (41). Splićani, koji su koaliciju i osnovali, ušli su u rat radi sela Ostroga, spornog posjeda prema Trogiru; ban Matej Ninoslav htio je osloboditi Bosnu ugarskog vrhovništva; Kačić i Poljičani nisu htjeli priznati kraljevu vlast. No, pripisivati im zbog toga pokušaj obnove hrvatskog kraljevstva, i to u trenutku kada je većina hrvatskih velikaša uz kralja, a k tome ih povezivati sa Splićanima, čije su namjere i ciljevi bili vrlo jasni, odviše je preuzetno.

Romantičarske koncepcije susrećemo i inače na stranicama ove knjige. Tako npr. u izjavi da je obrana posjeda tipična crta Poljičana (39), ili u tumačenju

karaktera feudalizma, koje je čudna mješavina nacionalne romantike i vulgarnog marksizma:

»Feudalna beskrupulozna politika, koja je pred svojim kratkovidnim očima vidjela samo svoje momentane sebične želje i interese...« (48), ili: »Feudalci su, naime, raspolagali zemljama i ljudima kao da su njihovo privatno vlasništvo... Prvenstveno su se (silnici — op. N. B.) služili nasiljem, pretvarajući zatim takvo nasiljem ostvareno faktično stanje u pravno stanje« (50).

Ova posljednja rečenica upućuje na to da Pera, iako pravni historičar, ne razumije niti neke srednjovjekovne pravne odnose, svodeći prava feudalne klase, ili plemstva, samo na pravo jačega, brišući zapravo iz pravne baštine čitavo srednjovjekovno zakonodavstvo. Ispada da su samo Poljica, Vinodol i poneki gradovi živjeli prema važećim zakonima, dok su ostali opstojali u anarhiji.

Nepoznavanje feudalnih odnosa dolazi do izražaja i u tvrdnji da je feudalizam prodro u Poljica u kotareve bliže Splitu, nastavane pretežno pučanima, od kojih su gotovo svi bili vezani težačkim odnosima (119). Po tome bi težački odnosi bili karakteristika feudalizma, što nipošto ne može biti točno. No, na ovom je mjestu tekst pomalo nejasan, pa je moguće da se autor samo neprecizno izrazio.

U većem dijelu knjige autor iskazuje težnju k sociologiziranju, što mu baš ne uspijeva. I tu, kao i u »čisto povijesnim« dijelovima, poziva se na nasumce izabranu literaturu i proizvoljne primjere, te konstrukcije koje se ne mogu braniti konkretnim primjerima.

Tako davanje dara tumači po američkom sociologu Homansu kao simbol prijateljstva ili gostoprimitstva, a zanemaruje činjenicu da je dar jedno od temeljnih feudalnih podavanja u čitavoj Evropi te da je u prvom redu simbol podložništva i priznavanja nečije vrhovne vlasti (139). Pera opisuje i epizodu kada su Kačići kamenovali nadbiskupa Rajnerija, uzvikujući: »Žar misli da možeš nas izbaciti iz posjeda zemljišta naših otaca i preda?« (39). U tome vidi argument da o poljičkom društvu govori kao o onome u kojemu pokojnici (umrli preci) fiktivno participiraju u životu zajednice. U tom se slučaju na isti način može razmišljati i o suvremenom društvu, jer se i mi zaklinjemo npr. na pale borce ili pozivamo na sudove pokojnih kulturnih djelatnika. Ta vrsta sociologije ne može nam pomoći u istraživanju našeg, a ni bilo kojeg drugog srednjovjekovlja.

Želeći protumačiti položaj pučana u Poljicima, Pera započinje s opisivanjem prvih zemljoradnika u Evropi (6500—6000. pr. n.e.), preko Starih Slavena do toga da u izjednačenom položaju spolova u Poljicima i Splitskom statutu (i to u reformacijama iz 1385) vidi relikte staroslavenskog uređenja (136—137). Takvo je povezivanje različitih vremenskih epoha i društvenih uređenja te izvlačenje zaključaka na temelju takve metode znanstveno sasvim neopravdano.

U težnji za unošenjem što više komparacija, autor upada i u kontradikcije. Tako na str. 155. tvrdi da je Poljička župa slična po svojoj strukturi nekim crnogorskim i hercegovačkim plemenima, u kojima je također vrijedilo demokratsko načelo samoupravljanja, dok na str. 118. uspoređuje Poljica s barbarским kraljevinama ranosrednjovjekovne Evrope, u kojima se osnova dominacije nalazila u »priznatoj lojalnosti stanovništva jednom vladaru, odnosno jednoj vladarskoj porodici. Vlast je više privatna...« (179). Kako izjednačiti ili povezati demokratsko uređenje balkanskih plemena s takvim tipom države? Kakve veze, uostalom, imaju Poljica s monarhističkim oblikom vlasti?

Porod navedenih, autor čini još niz manjih propusta različitog značaja.

Tako tvrdi da su Kačići širili bogumilstvo, iako je Šanjek sa sigurnošću dokazao da se hereza u Bosni ne može nikako vezati uz bogumile (39).

Za Petra Crnog nagada da je bio pučanin, jer »čern« na ruskom znači pučanin (146). Već i samo ovakvo korištenje etimologije bilo bi pogrešno, sve kada bismo mogli pokazati da se društvo dalmatinskoga grada već u 11. stoljeću dijelilo na pučane i plemiće. Slično, uz pomoć ruskog, tumači i ime Ludin (slobodni pučanin), za koje, uzgred, kaže da je zabilježeno u darovnici Sv. Petru u Selu, pokazujući da ne razlikuje darovnicu od kartulara (143).

Uz rečenicu »Da bi se dio hrvatske povijesti iz sredine X. stoljeća učinio koherentnim s prije spomenutom poljičkom tradicijom o naseljenju *didica*, pokušat ćemo dati adekvatnu rekonstrukciju historijske slike tih događaja prikazujući ih u najkraćoj mogućoj integralnoj viziji« (173), autor navodi bilješku u kojoj se poziva na J. Topolskog i njegovu knjigu *Metodologija historije*. Pri ruci nam je bilo samo poljsko izdanje ove knjige, a Pera citira talijansko, tako da nismo mogli provjeriti zbog čega se poziva upravo na Topolskoga, i to određenu stranicu knjige, ali nam se čini da je to učinjeno samo stoga da bi se historičarima pokazalo kako je autor upoznat i s metodologijom njihove struke. Drugog razloga doista ne vidimo.

S druge strane, pišući o poljičkim kmetovima, uopće ne citira opsežnu raspravu, zapravo knjigu, M. Barade *Starohrvatska seoska zajednica* (Zagreb 1957), u kojoj Barada upravo na primjerima Poljičkog statuta razlaže genezu serva u kmetove. To je tim više čudno što se Pera tom knjigom inače koristi.

Moglo bi se navesti još dosta sličnih primjera, ali je već i ovo, čini nam se, dovoljno da pokaže kako je izdanje Poljičkog statuta bilo dobro zamišljeno, ali djelomično loše realizirano. Šteta, jer je učinjen veliki napor, a i težnja M. Pere da pravne norme protumači samim društvenim odnosima i povijesnim mijenama potrebna je našoj historiografiji.

Ukupni dojam što ga ovo izdanje ostavlja na nas, premda su prva dva poglavlja za stručnjake gotovo neupotrebljiva, a nestručnjacima nude mnogo toga što je krivo, ipak je povoljan. Nakon dužeg vremena postao je ovaj važan izvor pristupačan uz, vjerujemo, solidan pravni komentar.

Neven Budak

NADA KLAJČ, VINODOL OD ANTICKIH VREMENA DO KNEZOVA KRČKIH I VINODOLSKOG ZAKONA, Pazin—Rijeka 1988. 143 str.

I. N. Klaić objavila je rad o Vinodolu u kojem uz poglavlje o antici (str. 5—34) analizira i početak moći krčkih knezova uzimanjem u zakup krčkog kneštva (str. 33—46), Vinodol u XII—XIII. stoljeću s osobitim osvrtom na vlast Arpadovića, izdvajanje senjske općine, crkvene prilike itd. (str. 49—68), početak vlasti Krčkih knezova nad Vinodolom (str. 71—100) i organizaciju vlasti i društva u Vinodolu (knez, općina, staleška struktura) (str. 101—135).

Nakon kraćeg prikaza rimske i gotske Liburnije u kojem autor u svemu slijedi Medinija, prihvaćajući tako od Antoljaka postavljenju tezu da su Goti od 538. do 551. vladali dijelom Liburnije od Raše do Nina i Karina (str. 12), autor prelazi na iduće razdoblje i iznosi tvrdnju da su Avari na tlu stare Liburnije osnovali svoje županije kao »nasljednici gotske Liburnije (kurziv N. Klaić) (ili točnije jednoga dijela carske Liburnije)«, dok je Bizant zadržao područje sjeverno od Nina (str. 14). Avari su usto bili gospodari prekovelebitske Liburnije, koja se još ranije za Bizanta zvala Stara ili Vela Hrvatska. Njome (tj. tzv. »Banskom

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.